

XLIII. mezinárodní konference archeologie středověku

Ve dnech 12.–16. září 2012 se v Modré u Bratislavy konala XLIII. mezinárodní konference archeologie středověku, pořádaná Archeologickým ústavem SAV v Nitře a Univerzitou Komenského v Bratislavě. Hlavním tématem konference bylo „Mesto v stredoveku a jeho zázemie“, zazněly ale i příspěvky o vesnickém osídlení raného i vrcholného středověku, raně středověkých hradistič, hradech, sakrální architektuře i o hmotné kultuře středověku.

Konference se účastnilo sto dva odborníků, jako tradičně mezi nimi byli kromě archeologů i zástupci dalších historických a přírodních věd i technických oborů. Bylo předneseno šedesát dva referátů a prezentováno dvacet jedna příspěvků v panelové diskuzi.

Po slavnostních úvodních projevech následovaly hlavní referáty, nejprve prof. PhDr. Z. Měřinského, CSc., o prvotních městských formacích ve slovanském světě se zřetelem k Velké Moravě, pak PhDr. P. Bednára, CSc., o stavu a perspektivách výzkumu středověkých měst na Slovensku, k přehledovým referátům lze zařadit i příspěvek prof. PhDr. T. Durdíka, DrSc., o opevněných hradních městečkách v Čechách. Hlavní náplň programu představovaly příspěvky o výzkumu jednotlivých měst, z nichž jmenujeme alespoň referát Mgr. L. Čapka o zázemí města České Budějovice, příspěvek D. Merty, Mgr. M. Pešky a Mgr. L. Sedláčkové o možnostech a limitech archeologie na příkladu výzkumu domovního bloku Velký Špalíček v Brně a vystoupení Mgr. Z. Schenka o středověkém osídlení Přerova. Z příspěvků věnujících se fortifikacím vzbudily diskuzi referáty doc. Ing. PhDr. M. Plačka o opevnění města Rhotu a PhDr. E. Fottové o interpretaci panských sídel v zaniklých vsích Dolná Figa a Dolný Poltár. Vesnickému osídlení se věnovaly mimo jiné referáty PhDr. M. Hanuliaka, DrSc., a PhDr. I. Kuzmy o vrcholně středověké osadě v Mužle-Čenkove, Bc. M. Beránka o zaniklé vsi Hol v Klánovickém lese, s dějinami osídlení Svätého Jura pak seznámil přítomné PhDr. J. Vavák. Z bloku věnovaného hmotné kultuře zaujal například referát o kamenolomech a kamenářské výrobě na středním Slovensku od doc. RNDr. D. Pivka, PhD., dále sdělení věnovaná dřevěným artefaktům z hradu ve Veselí nad Moravou od Mgr. M. Dejmalá a Bc. A. Hocha a z Jihlavy od Bc. Š. Kochana.

V programu konference byly i společenské večery a exkurze, která se konala ve středu 15. září a jejím cílem byl Svätý Jur (raně středověké hradistič v Neštichu a gotický kostel sv. Juraja) a Bratislava (Stará radnice, Apponyiho palác a Bratislavský hrad).

XLIII. konference archeologie středověku přinesla množství příspěvků a informací o výzkumu středověku i bohatou diskuzi. Jako zajímavý a kladný jev z hlediska studia středověkých měst lze hodnotit větší počet souhrnných článků o výzkumu menších, zejména slovenských, městských lokalit.

Stanislav Vohryzek

Dušan Cendelín–Pavel Bolina–Dušan Adam: **Jevičko na cestě z Prahy do Olomouce v období raného středověku**. Jevičko 2010, 86 stran, 56 map a fotografií v textu, náklad 500 ks.

Od vydání prvních článků Hermenegilda Jirečka o středověkých komunikacích ve východních Čechách uplynulo více než sto padesát let (Jireček 1856; 1856a; 1856–1857). Bibliografie časopiseckých a knižních statí věnovaných této otázce je rozsáhlá a přibývají další tituly.

Recenzovaná publikace navazuje na autory dříve zveřejněné práce. Pavel Bolina v souvislosti s řešením otázky historické dopravní trasy z Olomouce do Prahy otiskl pojednání, v němž se pokusil určit místo přepadení biskupa Jindřicha Zdíka v roce 1145 (Bolina 2003). Problematikou této cesty se zabýval také v článku o hradě Svojanovu jako domnělém centru úsobrné provincie (Bolina 2005) a společně s Pavlem Šlézarem komentoval průběh středověké veřejné silnice z Jevička do Konice (Bolina–Šlězár 2006). Dušan Cendelín zase lokalizoval historickými prameny někde poblíž Litomyšle zaznamenanou a do té doby nenalezenou zemskou bránu a současně stanovil směr staré cesty z Hradce nad Svitavou k Tržku u Litomyšle (Cendelín 2005).

Snahou autorů knihy bylo určit průběh raně středověké komunikace vedoucí od Litomyšle do města Konice, s předpokládanými dálkovými cíli v Praze a Olomouci (s. 4). Pro její datování ale neuvodili žádné doklady. Vedle relikvů cest nalezených v terénu, časově nezařaditelných, hledali podporu v archivních pramenech 12.–13. století, tedy nikoliv z raného středověku.

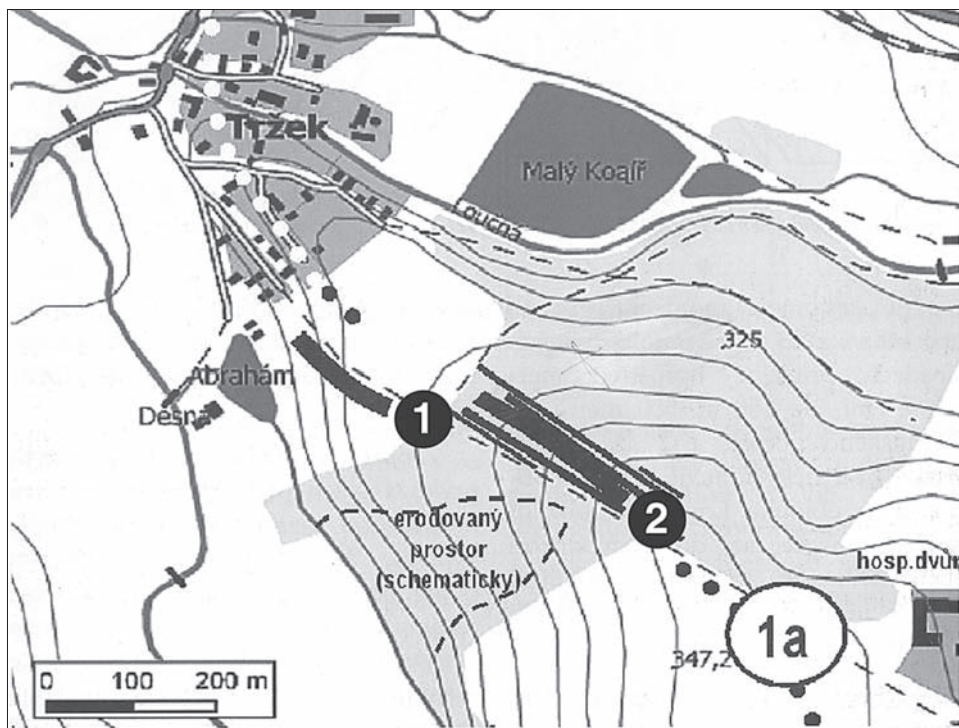
Použitá metodika průzkumu historických komunikací vychází z určení jejich „optimálního dopravního prostoru, v praxi již řadu let s dobrými výsledky využívaná“. Autoři studiem map analyzovali hydrografickou síť a následně přistoupili „k vytipování konkrétních lokalit, kde by se relikty historické trasy mohly vyskytovat“ (s. 24–25). Jejich pozůstatky potom hledali v terénu. Z citované literatury plyne, že autorem metodiky je Dušan Cendelín (s. 24, pozn. 94).

Úvahy o „vynaložení co nejméně energie při překonávání spojení mezi dvěma body..., o energeticky úsporném pohybu krajinou..., a energeticky nejméně náročných trasách“, se v publikaci objevují jen jako proklamace (s. 24). Autoři bez udání pramene využili můj poznatek, že „trasy cest byly voleny s ohledem na jejich nejmenší energetickou náročnost“ (Severin 2001a, 17).

V textu jsem našel řadu varovných indicií. Z mých prací, věnovaných starým komunikacím v prostoru Litomyšle, citovali pouze jednu (Severin 2007), avšak se zavádějícími komentáři. Není mně známo, že bych v této studii „přejal Šimákovo řešení dopravních spojů“ (s. 11, pozn. 30). Není zde o tom ani slovo. Nebo že bych se „pokusil zpochybnit vztah Benátského hradiska ke komunikaci směřující z Litomyšlska přes horní tok Svitavy na Moravu“ (s. 16, pozn. 63). Na uvedeném místě o tom není žádná zmínka.

Musím však trvat na skutečnosti, že zpráva o darování dvou rybníků v lokalitě „U gradiscí“ ve falzu listiny krále Vladislava I., údajně z roku 1167 – „U gradiscí dedit duos piscatores Wec et Zoretam cum omni prole sua“ (CDB I, 413 č. 399; k datování listiny srov. Gilar 2003–2004), se vztahuje k hradišti v Benátkách u Litomyšle, a nikoliv k nějakému hradišti v okolí Vysokého Mýta (s. 19). Stačí se porozhlédnout, kolik hradišť mezi Benátkami a Vysokým Mýtem vlastně je – kupodivu zde nejsou žádná. K vraclavskému hradišti se tato informace vázat nemůže, v jeho blízkosti nejsou žádné vodní plochy. A na území dnešního města Litomyšle hradiště nikdy nebylo (Severin 2006).

Výtka, že jsem „vědomě pomíjel nález římských mincí, učiněný v těsné blízkosti cesty, která od Benátek směřuje k Brlence, asi půl kilometru od jejího křížení se silnicí z Čisté“ (s. 65), není oprávněná. Naopak, doslova jsem citoval zprávu Antonína Tomička z roku 1909 o objevu bronzových římských mincí poblíž osady Brlenky. O místě nálezů se v ní výslovně říká, že mince byly „pod pařezem poblíž Brlenky“ (Píč 1909, 372). Josef Petřtyl k tomu stroze uvedl, že „v lese za obcí byl nalezen neznámý počet římských mincí“ (Petřtyl 1966, 12). Tyto zprávy nesdělují, že depot byl objeven u nějaké cesty od Benátek k Brlence. Taková interpretace autorů je zcela nekorreктní a vědomě falešná.

Obr. 9. Situace s křížením tras u Tržky (V1).

Poznámka recenzenta: Černé kroužky s bílými čísly určují postavení fotografa a číslo fotografie.

Foto 1. V tomto místě by měl být podle autorů výrazný úvoz.

Foto 2. V zalesněném prostoru má být svazek úvozů s jedním výrazným úvozem.

Zpráva, že v Litomyšli byla založena kapitula počátkem 11. století (s. 63), je pochopitelně nesmysl. Odmítám tvrzení, že jsem „rehabitoval původní datování zděné premonstrátské klášterní baziliky do konce 12. století, jak z archeologické situace již před téměř padesáti lety odvodila Květa Reichertová“ (s. 63). Ve skutečnosti jsem ve své studii analýzou literatury a dříve neznámých nebo nevyužitých pramenů podal zcela nový pohled na vývoj osídlení zámeckého návrší v Litomyšli (Severin 2006).

Podprahové deformace mých textů napovídají, že k obsahu publikace je třeba přistupovat ostražitě.

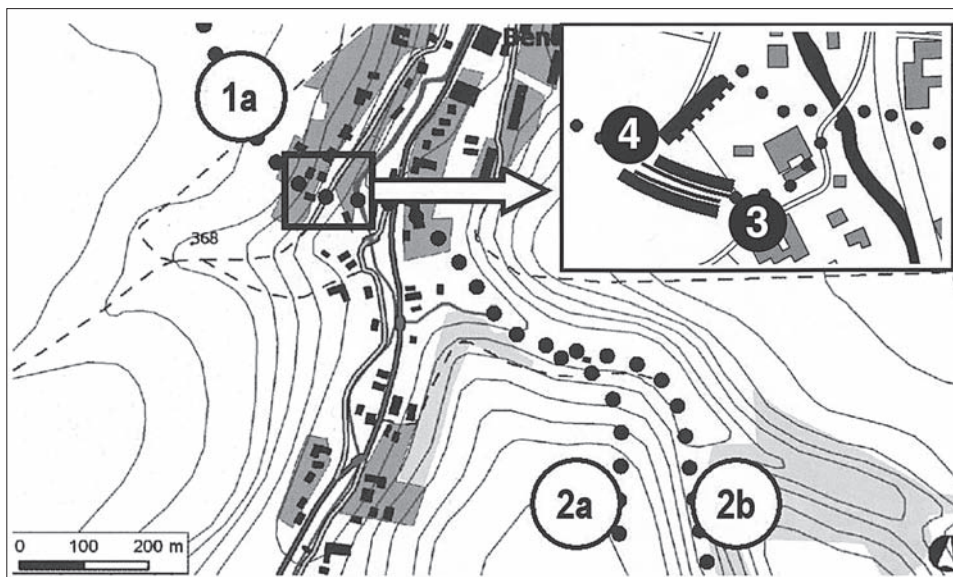
Obrazová dokumentace knihy spočívá v padesáti šesti reprodukcích soudobých i historických map a leteckých nebo pozemních fotografií. Pro zaznamenání nálezů starých komunikací autoři použili amatérské, nepřesné kreslené mapy, některé navíc otiskli nikoli v orientaci sever–jih, ale východ–západ. Benátské hradiště (obr. 11) a kostel sv. Kateřiny v Hradci nad Svitavou (obr. 18) jsou na nich úplně jinde, než se skutečně nacházejí. Na nedbale provedené mapě okolí Litomyšle je v názvech lokalit vyslovený chaos (obr. 8).

Pouze čtyři fotografie, vesměs z okolí Jevíčka, zobrazily úvozy jako doklady starých cest. Z prostoru Svitav a Litomyšle podobné fotografie otištěny nebyly přesto, že text a mapové přílohy zde úvozy evidovaly ve značném počtu.

Podle mapy má být nad rybníkem Abrahám při jihovýchodním okraji obce Tržku na trase 1a výrazný úvoz (obr. 9). Avšak není tu (foto 1). V Nedošínském háji poblíž cesty z Tržku ke dvoru nazývaném Štít by měl být na stejné trase svazek úvozových cest (tamtéž). Ani zde však není nic, co by úvozy nebo svazek cest připomínalo (foto 2).

Ačkoliv na jiných místech autoři hýřili informacemi, uniklo jim, že Tržek nebyl bezvýznamnou

Obr. 10. Prostor jižně od Benátského hradiska, kde trasa 1a se po přechodu Loučné dělí do dvou větví vázaných svým průběhem na tzv. Jiráskovo údolí (výřez V2).

Foto 3. Pohled od východu na domnělý úvoz ukončený strmou mezí.

vsí. Od roku 1378 asi do roku 1421 zde vedle biskupské tvrze a dvora existoval kartuziánský klášter „*Rubus S. Mariae*“ (Sedláček 1882, 27–28; Nejedlý 1903, 16–162, 274–275, 337; Vlček–Sommer–Foltýn 1998, 673–674). Podle zakládací listiny biskupa Alberta ze Šternberka z roku 1378 byla jednou z linií vymežujících intravilán kláštera veřejná silnice – „*strata publica*“ (CDM XI, 122 č. 133). Tato silnice podle dosavadního poznání vedla do Tržku od Morašic, nepokračovala však na Moravu, ale k Chocni.

O těchto historických souvislostech autoři neměli tušení. Prospekci raně středověké komunikace z Prahy do Olomouce zahájili právě v Tržku u Litomyšle z pragmatické příčiny. Původně totiž hledali cestu z Olomouce do Prahy. Doktrína „*optimálního dopravního prostoru*“ je po návrší mezi říčkami Loučnou a Desnou dovedla k soutoku obou vod, podél kterých se vlevo, vpravo i dále na sever rozkládá podmáčený terén. Dnešní silnice z Litomyšle do Vysokého Mýta je novodobá. Žádná historická cesta z Prahy nebo Vysokého Mýta směrem k Olomouci zde nebyla. Nepřekvapuje proto, že v této situaci na stanovení „*optimálního dopravního prostoru*“ z Tržku dále k Praze rezignovali.

Ničím nedoloženou trasu z Tržku do obce Benátky ležící jižně od Litomyšle vedli po rozvodí říček Loučné a Desné. Na katastru Litomyšle přitom bez zájmu překročili Šibeniční vrch, na němž se v ose silnice do Morašic nachází dominantní úvoz více než 25 metrů široký a několik set metrů dlouhý

Foto 4. Pohled na stejný útvar od západu.

pozůstatek středověké silnice z Litomyšle do Chrudimi a do Prahy. Říčku Desnou tato historická komunikace přecházela mostem, který je znám jako „most v Dlouhých lukách“. Ve falzu listiny krále Vladislava I., údajně z roku 1167, byl při popisu zdejšího prostoru jmenován dvakrát: „*flumine, quod vocatur Dezna a Lubna usque ad pontem, qui est in longis pratis...*“; *Zuabenice cum flumine Dezna a ponte, qui est in longis pratis*“ (CDB I, 414 č. 399; též Gilar 2003–2004).

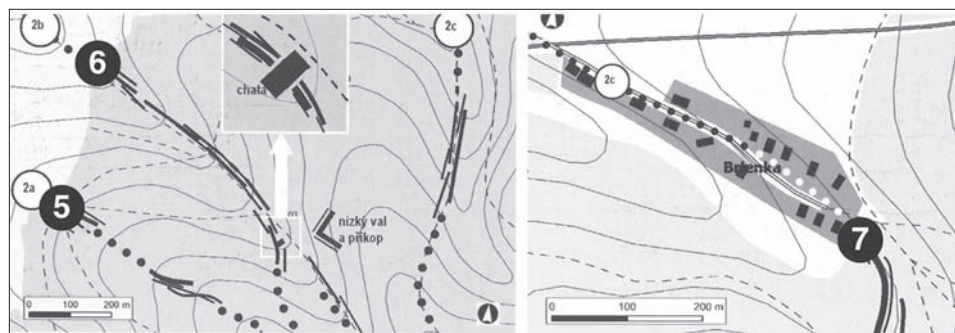
Z těchto zdrojů plyne, že autoři neznají příslušné archivní prameny a neorientují se v systému historických komunikací okolí Litomyšle.

Revizi textu a dokumentace jsem pokračoval na katastru obce Benátky. Na levém břehu Loučné přibližně proti ústí Jiráskova údolí se ve svahu za usedlostí č. 38 nachází terénní deprese (obr. 10), kterou autoři pokládají za „*mohutný úvoz ve tvaru širokého žlebu*“ (s. 31). Zmíněný útvar ale není pozůstatkem úvozu. Úvoz by měl přirozeně vystoupat na náhorní planinu. Zdejší deprese je však ze západní strany ukončena strmou mezí, po jejíž hraně vede polní cesta (foto 3, 4).

Tato část recenze si zaslouží exkurs. O zdejším prostoru se v roce 2005 rozepsal Dušan Cendelín. V prudkém severovýchodním svahu Jiráskova údolí našel a rekonstruoval opevnění zemské brány, a domnělý úvoz na levém břehu Loučné ztotožnil s úvozem zakresleným v mapě Josefského vojenského mapování (Cendelín 2005). K jeho smyšlenkám jsem se kriticky vyjádřil o dva roky později. Předpokládané opevnění fantastické zemské brány ve skutečnosti není valem a úvoz z mapy Josefského mapování se nachází asi pět set metrů severněji, než se Cendelín domníval. Navíc terénní deprese na levém břehu Loučné proti ústí Jiráskova údolí není pozůstatkem úvozu (Severin 2007, 278).

Autoři chyby svého kolegy včetně mé kritiky v recenzované publikaci zamlčeli. Přitom by se měli k jeho omylům vyjádřit, zvláště když Cendelínovu stať citují, argumentačně využívají a předpokládanou cestu z Tržku do Hradce nad Svitavou (nebo do Čtyřiceti Lánů, označení cílového bodu se v knize různě) vedou zdejším prostorem dále.

Po překročení říčky Loučné měla domnělá komunikace pokračovat z Jiráskova údolí k osadě Brlence

Obr. 13 a 14. Výřezy V4 a V5 s dochovanými relikty tras 2a, 2b a 2c jižně a jihovýchodně od Brlenky.

Foto 5. Podle mapy by na tomto místě měl být svazek úvozů, je zde ale pouze jedna bezvýznamná lesní cesta.

Foto 6. V tomto místě by podle mapy mělo být více paralelních komunikací, avšak je zde pouze vidlice dvou mělkých cest.

Foto 7. V místě, kde by měl podle mapy být výrazný úvoz, je pouze vidlice cest.

dvěma trasami. Trasa 2a vedla po návrší souběžně s údolím v pomyslném směru k jihovýchodu, trasa 2b stejným směrem, avšak dnem tohoto údolí (obr. 10). Navíc z města Litomyšle kolem benátského hradiště mířila k Brlence ještě trasa 2c (obr. 11).

Podle názoru autorů „*Jiráskovo údolí... vyniká mimořádně dobrou průchodností. Nehledě na to, cesta k Brlence – aniž by Jiráskovo údolí vůbec musela za nepříznivých podmínek užívat – měla hned po přechodu Loučné u Benátek možnost vystoupat na terasy nad oběma stranami údolí. K tomu mohly sloužit „rampy“, existenci kterých ve svých úvahách K. Severin nesprávně spojil s komunikací Polička–Litomyšl“ (s. 65).*

Také k této věci musím podat vysvětlení. Ve zmíněné studii jsem s přispěním toponym *Voštica*, *Stará voštička* a *Alte Strasse*, pomocí reliktů dopravních systémů, úvozů a ramp, analýzou archivních pramenů a literatury, pečlivě dokumentoval středověkou cestu vedoucí z Poličky do Litomyšle katastry obcí Lezníku, Trstěnice, Čisté a Benátek (Severin 2007; k problematice *Voštica* srovnaj Severin 2001; 2003; 2005). Říčka Loučná od svého počátku u obce Karle až k hranici katastrů Čisté a Benátek je po většinu roku bez vody, teprve na tomto místě v jejím řečišti vyvěrá mohutný pramen. Na území Benátek byl v minulých dobách za příznivého počasí dopravní koridor veden přímo řečištěm Loučné, na březích totiž pro komunikaci nebyl dostatečný prostor (Severin 2002). Při vyšším stavu vody bylo třeba problematické místo obejít po návrší pravého břehu Loučné, kam umožňovala přístup rampa ve svahu Jiráskova údolí. Cesta po návrší, opět dokumentovaná toponymy *Voštica*, další rampou sestoupila k silnici vedoucí pod benátským hradištěm do Litomyšle. Také tato silnice se v minulosti nazývala *Voštica* (Severin 2007, 279–280 a obr. 6).

Rampa v Jiráskově údolí, kterou zmiňuji ve své studii, vede jeho severním svahem. Autoři publikace se silně kompromitovali, protože hovoří o rampách na obou svazích údolí. Pokud by svou hypotetickou cestu od Tržku k Brlence vedli rampou v severním svahu, nemířila by na jih k Brlence, ale vracela by se na sever k aglomeraci Litomyšle. A na jižním svahu Jiráskova údolí žádná rampa není.

Nedaleko Brlenky, dříve nazývané „*Brünnersteig*“, autoři „*nalezli soustavy opuštěných úvozů tras 2a, 2b a 2c*“ (s. 35). Pojmenování této osady je svůdné, v 19. století a ještě v první polovině 20. století české badatele přimělo k představě, že právě tudy vedla středověká cesta do Brna. Svitavský historik Carl Lick však v roce 1910 uvedl věc na pravou míru zjištěním, že název osady, založené v 18. století, vychází z původního jména „*Urbans Bründl*“, to značí „*Urbanova studánka*“ (Lick 1910, 530; souhrnně Severin 2000).

Zdejší terén obstojně znám z dřívějších let. Na místě „*reliktů úvozů trasy 2a*“ při okraji lesa jihozápadně od Brlenky (obr. 13) je jedna kolej lesní cesty (foto 5), na „*trase 2b*“ (tamtéž) je rozdvojení cest (foto 6). V „*trase 2c*“ (obr. 14) při jihovýchodním okraji osady je rovněž pouze vidlice lesních cest (foto 7). Žádné významné úvozy v těchto místech nejsou. Všechny údajné reliktu historických komunikací z okolí Brlenky jsou mělké a úzké lesní cesty, používané při občasném svozu těžného dřeva, jakých je v tomto polesí nepřeberně. Dálkové obchodní trasy to nebyly.

Brody přes řeku Svitavu na katastrech Čtyřiceti Lánů u Hradce nad Svitavou jsem nerevidoval (s. 35–37, obr. 16–17). Ve zdejší území s hustou zástavbou muselo v minulosti existovat více brodů spojujících oba břehy.

Ostatně sami autoři konstatovali, že „*žádný z přechodů není přímo doložen, ale na dlouhém úseku řeky od jejich pramenů jsou obě lokality prvními přijatelnými brodovými místy*“ (s. 37).

Shromážděné informace stačí k tomu, abych zde svůj příspěvek ukončil. Hradec nad Svitavou je od Tržku vzdálen vzdušnou čarou asi třicet kilometrů. Na uvažované trase autoři ničím nedoložili, že právě tudy vedla raně středověká nebo jakákoliv jiná historická cesta z Prahy do Olomouce.

Pokládám proto za nutné se tázat, jaký je z hlediska vědy rozdíl mezi autory použitou „*metodou identifikace optimálního dopravního prostoru*“, a oprávněně kritizovanou a odmítnutou „*metodou predispozic starých stezek*“ Radana Květa (Semotanová 2004; Severin 2004; 2012; Klimek–Semotanová 2011). Oba postupy se důrazem na analýzu hydrografické sítě pokoušejí pomocí map rozpoznat trasy starých komunikací. Zatímco Květ podle takto získaných informací vedl své smyšlené cesty kolem vodních toků, autoři recenzované publikace je směřují k výšinám rozvodí. Rozdíl v použitých metodách není žádný, v podstatě jsou totožné. Obě postrádají podporu korektních dokladů a jsou pouhými báchorkami bez vědecké hodnoty.

Cílem kolektivu autorů bylo „*podchytit hlavní jevy tak, aby publikované poznatky spadaly do kategorie ověřitelných*“ (s. 7). Část knihy hovořící o domnělé raně středověké dálkové cestě mezi Hradcem nad Svitavou a Tržkem u Litomyšle je naprostou mystifikací. A pozoruhodné jsou komentáře mých studií z let 2006 a 2007.

V posuzované práci se autoři dopustili záměrného klamání odborné veřejnosti. V důsledku tohoto skandálního činu musí obskurní metoda „*identifikace optimálního dopravního prostoru*“ zaniknout.

Karel Severin

Prameny a literatura

- BOLINA, P., 2003: Kde byl přepaden biskup Jindřich Zdík roku 1145? (Příspěvek k historii moravsko-českého pomezí) – Wo wurde der Olmützer Bischof Heinrich Zdik im Jahre 1145 überfallen? (Ein Beitrag zur Geschichte des mährisch-böhmischen Grenzraumes), ČMM CXXII, 343–373.
- 2005: Byl hrad Svojanov u Poličky posledním centrem tzv. úsobrné provincie? (Příspěvek k historii moravsko-českého pomezí II.) – War die Burg Swojanow das letzte Zentrum Provinz Úsobrno? (Ein Beitrag zur Geschichte des böhmisch-mährische Grenzlandes, Teil II), ČMM CXXIV, 3–46.
- BOLINA, P.–ŠLÉZAR, P., 2006: K problematice falz vzniklých při majetkových sporech hradištského kláštera na severu Drahané vrchoviny – Zur Problematik der bei Eigentumsstreitigkeiten des Klosters Hradischt im Norden der Drahaner Höhe entstandenen Fälschungen, ČMM CXXV, 307–342.
- CENDELÍN, D., 2005: Přechod horní Loučné a lokalizace zemské brány na rané středověké cestě z Čech na Moravu, Staré stezky 10, 73–95.
- CDB I: Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae I (Friedrich, G., ed.). Pragae 1904–1907.
- CDM XI: Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae XI (Brandl, V., ed.). Brünn 1885.
- GILAR, Š., 2003–2004: Od aktu k falzu, aneb druhý život listiny Vladislava I. pro litomyšlské premonstráty z roku 1167, Východočeské listy historické 21–22, 231–237.
- JIREČEK, H., 1856: O starých cestách z Čech a z Moravy do zemí sousedních, Časopis Českého musea 30, sv. 2, 114–129.
- 1856a: Stezky přes pomezí české a moravské v ohledu válečném i obchodním, Časopis Českého musea 30, sv. 3, 90–107.
- 1856–1857: Župa Litomyšlská, Vratislavská a Chrudimská do r. 1200, Památky archaeologické a místopisné 2, 25–31.
- KLÍMEK, T.–SEMOTANOVÁ, E., 2011: recenze publikace Radan Květ, Atlas starých stezek a cest na území České republiky, HG 37, 294–297.
- LICK, C., 1910: Zur Geschichte der Stadt Zwittau und ihrer Umgebung. Zwittau.
- NEJEDLÝ, Z., 1903: Dějiny města Litomyšle a okolí. Litomyšl.
- PETRTYL, J., 1966: Nálezy mincí v oblasti Trstenické stezky na Litomyšlsku a jejich historická dokumentárnost. In: Knížnice Vlastivědného muzea v Litomyšli 1. Litomyšl.
- PÍČ, J. L., 1909: Starožitnosti země České III/1. Čechy za doby knížecí. Praha.
- SEDLÁČEK, A., 1882: Hrady zámky a tvrze Království českého 1. Praha.
- SEMOTANOVÁ, E., 2004: recenze publikace Radan Květ, Duše krajiny, ČČH 102, 144–146.
- SEVERIN, K., 2000: Trstenickou stezkou cestou necestou (K vývoji názorů na průběh středověké komunikace), Pomezí Čech a Moravy 4, 353–388.
- 2001: Voštica, Acta onomastica 41–42, 143–183.
- 2001a: Metodika hledání středověkých cest, Staré stezky 6, 7–21.
- 2002: Stavba silnice v Benátkách u Litomyšle v letech 1840–1842, Staré stezky 7, 86–95.
- 2003: Toponyma Voštica v Josefském katastru, Acta onomastica 44, 53–123.
- 2004: recenze publikace Radan Květ, Duše krajiny, ČČH 102, 140–144.
- 2005: Obrana Voštic, Acta onomastica 46, 215–217.
- 2006: Bazilika Panny Marie a její význam v dějinách Litomyšle – Die Basilika der Jungfrau Maria und ihre Bedeutung in der Geschichte von Litomyšl, AH 31, 291–301.
- 2007: Litomyšl, Benátky a Čistá, hradiště a středověké cesty – Litomyšl, Benátky a Čistá: Burgwälle und mittelalterliche Wege, AH 32, 269–282.
- 2012: O starých cestách. Recenze publikace Radan Květ, Atlas starých stezek a cest na území České republiky, VVM LXIV, 78–82.
- VLČEK, P.–SOMMER, P.–FOLTÝN, D., 1998: Encyklopedie českých klášterů. Praha.